

REFBK-0012720

REFBK-0012720

श्री

अथ

92-620

मर्तृहरीकृत
शृंगारशतक

प्रारंभः

सुंबईत विष्णुवासुदेवगो
डबोलेयांणीविद्यासागरछा
परवान्यांतछापविलेंअसे.

शके १७८४

आंषाठकृष्णानवमी

१ ६६२

अथभर्तृहरीकृतशृंगारशतकंपारभ्यते.

श्लोक॥ शंभुस्वयंभुहरयोहरिणेषणात्तां, येनाक्रियंतस
ततंगृहकर्मदासाः॥ वाचामगोचरचरित्रविचित्रिताय, त
स्मै नमो भगवते कुसुमायुधाय ॥ १ ॥

अर्थ॥ शिव ब्रह्मा आणि विष्णु हे तिघे देव या विश्वाचे उत्पत्ति स्थि
ति आणि प्रलय कर्ते असतां ज्यामदनानें स्त्रियांचे गृहांतील का
मकरणारे सेवक केले ते वाणीस बर्णन करितां येत नाहीं अशा चरि
त्रेकरून बहुत प्रकारचा चमत्कारिक आणि कमलादिक पुष्पे आयु
धे ज्यांचीं असा जो मदन त्यास नमस्कार असो. तासर्च मदन सामर्थ्य
विलक्षण समजावे. या प्रकारें प्रथम सर्वांस मोह करणार कामरू
पीजो ईश्वर त्याचे नमस्कार रूप मंगलाचरण करून आतां स्त्रियां
ची प्रथांसा करितों ॥ १ ॥

श्लोक०॥ स्मितेनभावेनचलज्जयाभिया, पराङ्मुखैरर्धक
टाक्षवीक्षणैः॥ वचोभिरीष्याकिलहेनलीलया, समस्तभावेः
खलुबंधनस्त्रियः॥ २ ॥

अर्थ॥ स्मित ह्याणजे किंचित् मुख उघडून हसणें आणि गंभीर अभि
प्राय लाज तसेंच भव आणि समोर मुख करून अर्धकटाक्ष दृष्टीनें पाह
णें आणि मधुर भाषण अभिमानें करून वादकरणें आणि साहजिक
विलास अशा अनेक प्रकारच्या उपायांनीं निश्चयेकरून स्त्रियापुरुषां
समोहित करून आपले आज्ञेंत ठेवितात. तासर्च स्त्रियांचे सर्व भा
व साहजिक विलक्षण जाणावे. ॥ २ ॥

श्लोक०॥ भूचातुर्याकुंचिताक्षाः कटाक्षाः, स्त्रियधावाचोत्त

जिताश्चैवहासाः ॥ लीलासंदं प्रस्थितं च स्थितं च, स्त्रीणामे
तदुषणं चायुधं च ॥ ३ ॥

अर्थ ॥ चुकुदीर्ही चतुरपणाने आंखुडले आहेत नेत्रज्यांचे चक्षुका
रचे कटाक्षपात स्नेहयुक्त भाषण आणि लज्जायुक्त हास्य लीलेकरून
हलुहळू पुढेंचालणे आणि लीलायुक्त उभेराहणे हे सकळ स्त्रियांस
शोभादेणारे भूषण आणि पुरुषांस जिंकून स्वाधीन करून देणारे-
आयुधच होय. नात्यर्थ स्त्रियांची साहजिक लीला शोभास्पद असून
लोकोत्तर आयुध स्थानास्पद जाणावीं ॥ ३ ॥

श्लो० ॥ क्वचित्सुभ्रुभंगैः क्वचिदपिचलज्जापरिणतैः क्वचि-
द्गीतिव्रतैः क्वचिदपिचलीलाविलसितैः ॥ नवोदानामेभिर्वत्त-
नकमलैर्नैवचलितैः, सुखरन्धीलाजानांपकरपरिपूर्णाद्वदशः ४
अर्थ ॥ शोभायमान आहेत भिवयांची चलनेज्यांची कोणेक समर्थी
लज्जेने नम्र झालेलीं कोणेक काळीं मगाने वासपावलेलीं आणि ली-
लेकरून शोभायमान चचल आहेत नेत्रज्यांचे वर्यां यापकारचीं जीं
सुखकमले त्यांहीकरून प्रथम प्राप्त जाहला आहे संगज्यांस त्यास्त्रि-
यांच्यादृष्टी प्रफुल्लित नीलवर्णकमलांचा ससुदायाने सर्वत्रपूर्ण ऐशा
चक्षय होताना. नात्यर्थ अशास्त्रियांच्या दृष्टीज्याला सर्वत्रांसनीलव-
र्ण दिसताना ॥ ४ ॥

श्लोक० ॥ वक्रंचंद्रविक्रसिपंकजपरीहासक्षमेलोचने, वर्णाः
स्वर्णमपाकरिष्णुरलिनां जिष्णुः कंचानांचयः ॥ वक्षोजाविभ-
कुंभसंभ्रमहरो गुर्वीनितंबस्थली वाचां हारिचमादर्वेषुवतिषु
स्वाभाविकं मंडनम् ॥ ५ ॥

अर्थ ॥ चंद्रासारखे वक्रुळ आणि शोभायमान सुख, कमळाचा
तिरस्कार करण्या विवर्या समर्थ नेत्र, सवर्णांचा धिःकार करणारा व

र्णह्यणजे देहाचीकांती, त्रमरांसजिंकणारा असाकेशांचा ससुदाय
स्तन हस्तीचा गंडस्थळांची शोभाहरणकरणारे, विस्तीर्ण कडीचा
पश्चाद्भाग, भाषणफार मधुर आणि नाजूक याप्रकारचे हे अवयव
व तरुण स्त्रियांस शोभविणारे स्वाभाविक भूषणापरिहोत. ता
त्पर्य अशालक्षण युक्त स्त्रियांस भूषणाची अपेक्षानाही असंजा
णावे ॥ ५ ॥ श्लोक ॥ स्मितं किंचिद्द्रोसरत्नरत्नोद्दृष्टि वि
भवः, परिस्पंदोवाचामभिनवविलासोक्तिसरसः ॥ गतीना
मारंभः किस्लयितलीलापरिकरः, स्पृशांत्यास्तारुण्यं किमि
हनहिरम्यं मृगदृशाः ॥ ६ ॥

अर्थ ॥ तारुण्यातें पावलेल्या स्त्रीचें काय बरें सुंदर नाही सर्वच सुंद
र आहेत काय. मुखाचेठायीं अल्पहास्य उजू आणि चंचल दृष्टीचेऐ
श्वर्य, चमत्कारिक विलासाच्या भाषणें करून रसयुक्त वचनांचा चंचल
पणा, गमन समयीं पाऊल उचलून ठेवणें तें विलासें करून फार ह
ळूहळू ठेविले ह्याणजे कमळिनीचीं पत्रे काय हालतात असें मृदु ग
मन. तात्पर्य हे सर्व स्त्रियांचे भाव अवलोकन करणाराची वृत्ति विल
क्षण करणार जाणावे ॥ ६ ॥

श्लो ॥ द्रष्टव्येषु किमुत्तमं मृगदृशांप्रेमप्रसन्नं सुखं, घ्रातव्ये
षुपि किंतदास्यपवनः श्राव्येषु किंतद्वचः ॥ किं स्वाद्येषु तदोष
पल्लवरसः स्पृश्येषु किंतत्तनुः, ध्येयं किं नवयौवनं सत्सदयैः स
र्वत्र तद्विधमः ॥ ७ ॥

अर्थ ॥ विषयांचेठायीं आसक्त पुरुषांहीं पाहावयास योग्यजे पदा
भ्यामध्ये उत्तम काय तर प्रेमें करून प्रफुल्लित स्त्रियांचें सुख, आ
जे अवघाण करावयाचेजे पदार्थ त्यांमध्ये उत्तमकाय तर स्त्रियां
णामुखाचा वास, श्रवणकरायचे गोष्टींमध्ये श्रेष्ठ काय तर स्त्रि

यांचें प्राण आणि आशन करण्याच्या पदार्थांमध्ये उत्तम काय तर तरुण स्त्रियांच्या अधरोष्ठाचा रस, स्पर्श करण्यास योग्य वस्तूंमध्ये श्रेष्ठ काय तर स्त्रियांचा देह, ध्यान करावयास योग्य काय हा पालतू तर स्त्रियांचें तारुण्य. याप्रकारें सर्वकाळ स्त्रियांचा विलास

चंचल हस्तांतल्या कंकणांचा आणि दाभेचा व नूपुरांच्या शब्देकरून जिंकल्या आहेत राजहंसांच्या स्त्रियांच्या ॥७॥

श्लोक० ॥ एताश्चलहृत्तयसंहतिमेखलोत्पङ्कप्रनूपुररवाल्हतराजहंस्यः ॥ कुर्वीतिकस्थनमनोविवशांतरुण्यो, वित्रस्तसुग्धहरिणीसदृशैःकटाक्षैः ॥ ८ ॥

अर्थ ॥ शब्दकरणांच्या चंचल हस्तांतल्या कंकणांचा आणि दाभेचा व नूपुरांच्या शब्देकरून जिंकल्या आहेत राजहंसांच्या स्त्रियांच्या हीं अशा या तरुणी स्त्रिया अश्यात लहान मृगीच्या चंचल नेत्रांसारख्या नेत्रांही कोणत्या पुरुषांचें मनस्वाधीन करित नाहीत, सर्वांचें करितात. स्त्रियांच्या विलासानें मोहन पावणारा असा पुरुष एकही दिसत नाही ॥ ८ ॥

श्लो० ॥ कुंकुमपंककलकितदेहा, गौरपथाधरलवितहारा ॥ नूपुरहंसरणत्पदपद्मा, कनवशीकुरुतेनवरामा ॥ ९ ॥

अर्थ ॥ केशराचा कटमानें चिह्नित आहे देहजीवा गौरवर्ण स्त नाही चंचल आहे हारजीवा कमला मध्ये जसे हंस शब्द करिता तसे नूपुरजीवा चरणाचे ठायीं शब्द करितात त्यांहीकरून नादित आहेत चरणकमले जीवां याप्रकारची जीव्ही तीभूमीचे ठायीं कोणातें बरें बस्य करित नाही सर्वांतें करिते ॥ ९ ॥

श्लो० ॥ नूनंहितेकविवराविपरीतबंधा, येनित्यमाहुरव इतिकांमिनीनाम् ॥ याभिर्विलोल तरतारकदृष्टिपातैः, शब्दोपिविजितारुत्वबला, कथंताः ॥ १० ॥

अर्थ ॥ तेकविश्रेष्ठ निश्चये करून विपरीत ज्ञान जाणावे कारण
कीं जेनिरंतर स्त्रियांसंबलहीन याप्रकारें बोलतात तर हे त्यांचे
भाषण अनुचित होय कांबरे ज्यास्त्रियांहीं अतिचंचल नेत्रकटा
साहीं विलोकन करून इंद्रादिक देवही निश्चये करून जिंकिले-
त्यांस अबला कशा ह्मणाव्या ह्मणोच नये ॥ १० ॥

श्लोक ॥ नूनमाज्ञाकरस्तस्याः, स्रुत्वोमकरध्वजः ॥
यतस्तन्नेत्रसंचार, सूचितेषु प्रवर्तते ॥ ११ ॥

अर्थ ॥ मदन त्या स्रुत्वोमकाचा निश्चये करून सेवक होय कांबरे
ज्याकारणास्तव तिचा नेत्र पातें करून दर्शित पुरुषांचें ठायींच पा
सहोतो ॥ ११ ॥

श्लोक ॥ केशाः संयमिनः श्रुतेरपि परंपारंगते लोचने, अं
तर्धन्मपि स्वभावशक्तिभिः कीर्णा द्विजात्रांगणैः सुक्तानांस
तनाधिवासरुचिरं वक्षोजकुंभद्वय, मित्यंतन्विवपुः प्रशांत
मपिते क्षोभं करोत्येव नः ॥ १२ ॥

अर्थ ॥ केशासार्वकाल बद्ध आणि कर्णपर्यंत नेत्रदीर्घ सुखाचा अं
तर्भाग स्वभावे करून स्वच्छ अशा दंतांचा ससुदायाहीं व्यास निरं
तर सुक्ताफळांचा वसतीनें शोभायमान स्तनकुंभांचें द्वयहेतक
णि याप्रकारचें तुझे शरीर शांत असतांही आह्मांस क्षोभ करितंच
॥ १२ ॥ श्लोक ॥ सुगंधे धानुष्मताकेय, संपूर्वात्विषिदृश्यते ॥ यथा
विध्यसिचेतांसि, गुणैरेव न सायकैः ॥ १३ ॥

अर्थ ॥ हे बाले तुझे ठायीं बहून चमत्कारिक कधींहीन पाहिली या
प्रकारची धनुष्य धारण करण्याची कुशलता दिसत्ये काय बरे ही
ज्या कुशलनेनें गुणें करूनच पुरुषांचा चित्तानें वेधित्येस तुखावा
णाची ही गरज लागत नाही ॥ १३ ॥

श्लोक० ॥ सतिप्रदीपेसत्यग्नेः, सत्संतारा रवींदुषु ॥ विनामे
मृगशावाक्ष्या, तमोभूतमिदंजगत् ॥ १४ ॥

अर्थ ॥ दीप अग्नि आणि नक्षत्रे चंद्र सूर्य हे सर्व लोकांस प्रकाश
करणारे असतां मृगलोचने वांचून हे सर्व विश्व मला अंधकाररूप
दिसते. तात्पर्य याप्रपंचामध्ये सर्व अनुकूल आहे परंतु जरूरी ना
हीं तर सर्व व्यर्थ जाणावे ॥ १४ ॥

श्लो० ॥ यद्वत्तःस्तनभारएषतरलेनेत्रेचलेभ्रूलतेरागांधेषु
नक्षत्रेषुपल्लवमित्तुवतेनामव्यथास ॥ सोभाग्याक्षरपंक्तिरेव
लिरिवतापुष्पायुधेनस्वयं, मध्यस्थायिकरोतितापमधिकरोमा
वलीकेनसा ॥ १५ ॥

अर्थ ॥ हेकामिनी ज्याकारणास्तव तुझा हा वर्तुळ स्तनाचा भाग आ
णि चंचल नेत्रतशाच कंपित शुक्लतिला आणि तोहारस भरित
अधरोष्ठ पुट याप्रकारे तुझींही पूर्वोक्त सर्व मदांधजे आह्मी पांचे
वर्षीं पीडा करीत. निश्चयें करून मदनाने ही आपण लिहिलेली
सुंदरपणासुखविणाच्या अक्षरांची ओळच आहे इच्यापासून
आह्मास कांहींच होत नाही परंतु तुझ्या उदराच्या मध्य भागी
केशांची पंक्तीदिसत्येही आह्मास विशेष संताप करित्ये ती को
णत्याकारणाने हे समजत नाही. तात्पर्य स्तनादिकसर्व ममोहर
च आहेत परंतु ते सार्वकाल दृष्टिगोचर आहेत आणि रोमावली
अदृश्यस्थानी असत्येती कालें करून दृष्टीस पडली असतां मद्
नोत्पत्ती करून बहुत संताप करित्ये ॥ १५ ॥

श्लोक० ॥ गुरुणास्तनभारेण, सुखचंद्रेणभास्यता शनैश्च
राभ्यांपादाभ्यां, रेजेश्चमयीवसा ॥ १६ ॥

अर्थ ॥ थोरस्तनांच्या जडपणे करून शोभायमान चंद्रा सारिरव्या

सुखेंकरून आणि मंद मंद गमन करणाऱ्या चरणेंकरून तीका
मिनी ग्रहमय अशीच काय शोभती जाहली. तात्पर्य बृहस्पती-
आदिकरून ग्रह आपल्या श्रेष्ठ गुणांहीं युक्त तिच्या देहीं वास-
करितात ॥ १६ ॥

श्लोक० ॥ तस्यास्तनौयद्विघनैजघनंविहारी, वच्रंचचारुतवचि
त्तकिमाकलत्वम ॥ पण्यंकरुण्यमिनेषानवाप्तितांला पुण्ये
विनानहिमवोतिसमीहितार्थाः ॥ १७ ॥

अर्थ ॥ हे पुरुषा त्या मिनीचे स्तन कठीण आणि जघन भीडकरावया
स योग्य तसेंच सुख फार सुंदर जर आहे तर तुझे चित्तव्याकुळ कां-
होतें सांगवरें जर तुझ्यामनांत त्यांविषयीं वांछा आहे तर पुण्यसंग्र
हकर कांकीं आपले इच्छितार्थ पुण्यावांचून प्राप्त होत नाहीत. तात्प
र्य निला असें सौंदर्य सकृता वांचून प्राप्त जाहलें नाहीं तस्यांत तूही
पुण्यकर ह्यणजे तीतुला मिळेल. ॥ १७ ॥

श्लो० ॥ मात्सर्यमुत्सार्यविचार्यकार्य, मार्थाः समर्थादमिदं व
दंतु ॥ सेव्यानितंबाकिसुभूधराणा, सुतस्मरस्मोरविलासि
नीनाम् ॥ १८ ॥

अर्थ ॥ हे श्रेष्ठ जनहो मत्सर पणा सोडून आणि विचार करून मीजें
विचारितों हे कार्य मर्यादा सहित उत्तमअसेल तें सांगा तें काय जर
परमार्थाची इच्छा आहे तर वनांत जाऊन पर्वतांचे नितंब ह्यणजे
जवळचे साग सेवा नाहीतर मंदताच्या पारें करून शोभणाऱ्या ज्या
स्त्रिया त्यांचे कटिपश्चाद्भाग सेवा. घांतून जें रुचेल तें आचरा उभ
यत्रष्ट होऊन अर्थ आयुष्याचा नाशमाव करूं नका ॥ १८ ॥

श्लोक० ॥ संसारेस्मिन्नसारे परिणतितरलेद्देगतीपंडिता
नां, तत्त्वज्ञानामृतांभः पुलकितधियांयातुकालः कदाचित् ॥

नोचेच्युग्धांगनानांस्तनजघनभ्राराभोगसंभोगिनीनां, स्थूलो
पस्थस्थलीषुस्थगितकरतलस्पर्शालो लोघतानाम् ॥१९॥

अर्थ ॥ ज्यामध्ये स्वरेपणा अल्पही नाही आणि शेवटी चंचल ह्यणजे
नाशवंत या प्रकारच्या संसारा मध्ये विह्वलनास दोन गती होता
त त्याकोणत्या तर आल्याचे ज्ञान हेच कोणक असतो दक त्याच्या
सेवने करून निर्मळ बुद्धीचे असेजे पंडित त्यांचा या प्रकार
चे ज्ञान विचारें करूनच कदाचित् काळ जाऊ ही एक गती नाही
तर स्तन आणि जघन यांचा भ्रारचे ठर्यां आहे भोग संयोग जा
चा अशा ज्या तरुणी स्त्रिया त्यांचा विस्तीर्ण ज्या उपस्थ संबंधी स्थ
ली ह्यणजे भूमी त्यांचे ठाई मंदहस्ताचा स्पर्श विषयी आशेसहि
त ज्यानिरंतर उद्युक्त अशांचे संगे काल जाऊ ही दुसरी गती. ज्ञा
त्यांनी ऐहिक ह्यणजे या लोकीचे किंवा परलोकीचे दोन्ही तून एक
तरी पूर्ण सुख संपादावे ॥१९॥

श्लो० ॥ मुखेन चंद्रकांतेन, महानीलैः शिरोरुहैः ॥ पाणिभ्यां
पद्मरागाभ्यां, रेजे रत्नमयी विसा ॥२०॥

अर्थ ॥ चंद्रा परी रमणीय मुख अथवा चंद्रकांत मणीच मुख तेषें
करून दीर्घ नीलवर्ण केश अथवा महानील मणी हेच केश त्यांहीं
करून कमला सारखे कोमल आणि आरक्त हस्त अथवा पद्मरा
ग मणीच कोणी हस्त त्यांहीं करून तरुणी रत्नमयी अशीच काय
शोभत्ये ॥२०॥

श्लो० ॥ संमोहयंति मदयंति विडम्बयंति, निर्मत्सयंति रमयं
ति विषादयंति ॥ एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां, किं नाम वा
मनय नानसमाचरंति ॥२१॥

अर्थ- हे पुरुषा या स्त्रिया मोठ्या गारुडी आहेत कशा ह्यणशील

तर श्रवणं ज्वर ज्यांचेनेत्र अशाद्या विलासिनी स्त्रिया पुरुषां
चा दयाधिक. ह्या मध्ये शिरून कायचरें करीत नाहीत सर्वकरि
तात तेलेत्ये उत्तम प्रकारे पुरुषास मोहित करितात. आणि
निर्लज्यांच्या. तसाच फजित करितात. आणि रमवितान व
शब्दही करितात अशा अनेक प्रकारे करून पुरुषास स्वाधीन क
रून ठेवतात. ॥२१॥

मूळ ॥ इति स्त्रीप्रशंसा ॥ अर्थ ॥ याप्रकारे स्त्रियांची प्रशंसा जाह
ली. -

मूळ ॥ अथ भोगादिलक्षणं ॥ अर्थ ॥ आतां भोगादिकांचें लक्षण
सांगतो ॥

श्लोक ॥ विश्रम्य विश्रम्य वनद्रुमाणां, छायासूतन्वी विचचा
रकेचित् ॥ स्तनोत्तरीयेण करोत्यृतेन, निवारयन्ती शशिनोम
यूरवान् ॥२२॥

अर्थ ॥ कोणी एक तरुणी विरह पावलेली ती स्तनावरचा पदर ह
स्तानें उचलून त्याणें विरहाग्नीच्या संतापानें संतप्त जाहलेली आ
णि ती शीतल जेचंद्राचे किरण तें फार कठोर लागतात झणून त्यांचें
निवारण करीत होताती वनांतील वृक्षांच्या छायेचे ठायीं क्षण क्ष
ण उभी राहात राहात चहूंकडे फिरती जाहली ॥ २२ ॥

श्लोक ॥ अदर्शने दर्शनमात्रकामा, दृष्ट्या परिघंगरसैकल्येला
॥ आलिंगिताया पुनरायताक्ष्या, माशास्महे विग्रहयोरभेदम् २३
अर्थ ॥ जोपर्यंत कामिनी दृष्टीस पडत नाही तोंपर्यंत दृष्टिगोचर मा
त्र व्हावी अशी इच्छा करणारे आणि दृष्टीस पडली असतां आलिं
गनाच्या रसाविषयीं अत्यंत चंचल होतो आणि मृग नयनी आलिं
गिली असतां ही एकमेकांच्या देहाचा भेद कधीही होऊं नये अ

संआह्नीं इच्छितो ॥२३॥

श्लोक०॥ मालतीशिरसिजृम्भणोत्सुखं पुष्पिकुं-
कुमान्वितम् ॥ वक्षसिप्रियतमामनोहरापरिशि
ष्टागतः ॥२४॥

अर्थ॥ जिच्या मस्तकीं मोगरीच्या विकसित पुष्पांची माला आणि
केशरानें मिश्रितकेलेल्या चंदनाची उरी जीच्या आंगीं या प्रकारची
सुंदर जी प्रीतीची स्त्री तीजवर वक्षसलावर प्राप्त असेल तर त्या
ला अवघा स्वर्गच यामृतकलोकीं प्राप्त जाहला असें समजावें एथें
च त्याला स्वर्गाचें भोगप्राप्त होनात ॥२४॥

श्लोक०॥ प्राङ्गामेतिमनागमानितगुणंजाताभिलाषंततः, स
धीडंतदनुलथोद्यतमनुप्रत्यस्तधैर्येपुनः ॥ प्रेमार्द्रस्पृहणी
यनिर्भररहः क्रीडाप्रगल्भाततो, निःशंकांगविकर्षणाधिक
स्वरवरस्यंकुलस्त्रीरतं ॥ २५॥

अर्थ॥ कुलीन स्त्रिया फार चमत्कारिक त्याकशा ज्यासंभोग का
ठीं प्रथम नाहीं नाहीं असा निषेध करून मग एकवार अभिमा
न सोडून आपणच आशाधरून येतात त्यानंतः कलजेसहित थो
डा थोडा उद्योग करितान नंतर ज्याविषयीं धैर्यही जिला धरवत
नाहीं पुनः कसें स्नेहरसें करून स्निग्ध सुंदर जो आदर त्याणें क
रून एकांत क्रीडेचे ठायीं निर्लज्ज होतात आणि मनांत कांहीं
शंका नधारितां आलिंगनेकरून बहुत स्वरव देणारें असें जें रतनें
रम्य होय ॥२५॥

श्लोक०॥ उरसिनिपतितानां स्वस्त धम्मिलकानां, सुकुलित
नयनानां किंचिदुर्धालिनानाम् ॥ स्वरतजनितखेदस्त्रिन्व
गंदुस्थलीनां, मधरमधुवधूनां भाग्यघनं, पिबन्ति ॥२६॥

अर्थ॥ उर स्थळकं कर सुंदन पावलेल्या आणि मुक्त आहेत कें
 श ज्यांचे अल्पविक्रय युक्त हृदय नेत्र ज्यांचे आणि उत्तम स्त्री करू
 न उत्पन्न जाहलेल्या काय तर जे धर्मयुक्त आहेत कपोल गाल जां
 चे अशा स्त्रियांच्या करितांचे मद्य जे मास्य वंत तेच पाशांचे
 करितात मलत्यास सह होत नाही ॥ २६ ॥

श्लोक०॥ आमीलितनयनानां, यः स्मरत सोऽनुसंधिदं कुरु
 ते॥ मिथुनेर्भिथो वधारित, मवितथ मिदमेव कामनिर्वहणम् २७
 अर्थ॥ किंचित् मिलित हृणजे मिरले आहेत नेत्र ज्यांचे अशा स्त्रि
 यांचा जो स्मरत संबंधी स्मरतो जे स्मर करितो हेच कामास शांत
 करणारे स्वरे, दुसरे नाही या प्रकारे स्त्री पुरुषांही परस्पर निश्च
 यकेला आहे ॥ २७ ॥

श्लो०॥ इदमनुचितमक्रमश्च पुंसां, यदि हजरा स्वपिम
 न्मथाधिकाराः ॥ तदपि च न कृतं नितं विनीनां, स्तनपतनावधि
 जीवितं रतं वा ॥ २८ ॥

अर्थ॥ ब्रह्मदेवाने पुरुषांस वृद्धपणामध्ये ही मदनाने विकार उ
 त्पन्न केले तस्मात् हे अनुचित केले आणि हा क्रमही नव्हे तसेच
 स्त्रियांचे स्तनपतन पावत तेथपर्यंतच त्यांचे वाचणे आणि
 स्मरत करावे ते न केले हेही ब्रह्मदेवाने अयोग्यच केले ॥ २८ ॥

श्लो०॥ एतत्कामफलं लोके, यद्दुयोरैकचित्तता ॥ अन्यच्चि
 त्तकृते कामे, शवयोरैव संगमः ॥ २९ ॥

अर्थ॥ उपनयनां स्त्रीपुरुषांचे एकचित्त असणे हेच यालोकीं
 विषय सेवनाचे फळ होय पुरुषाने किंवा स्त्रियेने अन्यत्र चि
 त्त नेऊन विषयसेवन केले असता तो त्यांचा संग शवाच्या सं
 गा परी जाणावा ॥ २९ ॥

श्लोक०॥ प्रणयमधुराः प्रेमोद्गाढारसादलसास्तथा, मण
तिमधुरासुग्धप्रायाः प्रकाशितप्रमदाः ॥ प्रकृतिसूत्रगावि
स्त्रंभार्हाः स्मरोदयदायिनो, रहसिकिमपिस्वोरालापहरं-
तिमृगीदृशासु ॥३०॥

अर्थ॥ चपल आणि दीर्घनेत्रांच्या स्त्रियांची एकांतीं स्वछंदप-
णाचीं भाषणे वाणीनें वर्णनही करितां येत नाही अशा स्वरुवाने
करितान. तींभाषणे कशीं. प्रीती करून रुचिकर आणि आनंद
भरित तशीं रसाने शिथिल जाहलेलीं आणि रतिशब्दाने गो
ड अस्पष्टाक्षरांचीं. प्रसिद्ध केला आहे अतिशयें करून मद ज्यां
हीं. स्वभावे करूनच चांगलीं आणि विश्वासठेवण्यास योग्य आ
णि मदनी लपती करणारीं याप्रकारचीं पुरुष स्त्रियांच्या शब्दा
नींच स्वरुप पावोन त्याजवर विश्वास ठेवितान ३०.

श्लोक०॥ आवासः क्रियतांगंगे, पापहारिणिवारिणि ॥स्त
नमध्येतरुण्यावा, मनोहारिणिहारिणि ॥३१॥

अर्थ॥ जाल्यापुरुषाने वस्ती करणे तर पातक हरण करणारे
जे गंगोदक त्याच्या तीरीं करावी. अथवा मुक्ता फलांच्या हारां
हीं युक्त आणि मनास हरण करणारे असे तरुणीचे कुचां तर-
त्यामध्ये करावी. ॥३१॥

श्लोक०॥ प्रियपुरतोयुवतीनां, तावत्पदमातनोतुल्यदिमा
नः ॥ भवतिनयावच्चंदन, तरुस्करभिमधुनिर्मलः पवनः ३२

अर्थ॥ तरुणीचा अहंकार पतीच्यापुढें तेथपर्यंत चंदनवृक्षां-
च्यासुवासे करून मनोहर आणि वसंत ऋतू करून निर्मल याप्र
कारचा मलय पर्वत संबंधी वायु प्राप्त झाला नाही तो प्राप्त जाह
ल्यावर स्त्रियांचा सौंदर्या भिमान स्वयेंच नाश पावतो ॥ ३२ ॥

मूढ ॥ अथ ऋतु वर्णनम् ॥ ॥ अर्थ ॥ आतां सर्व ऋतूंचे वर्णन
करितों ॥ ॥ त्यामध्ये प्रथम वसंत वर्णन ॥

श्लो० ॥ परिमलभृतोवाताः शाखानवांकुरकोटयो, मधु
रविरतोलंठावाचः प्रियाः पिकपक्षिणाम् विरलसरतस्य
दोद्गारावधूवदनेदवः, प्रसरतिमधौरात्र्यां जातो न कस्यस्य
णोदयः ॥ ३३ ॥

अर्थ ॥ सुगंधेंकरून युक्त वायु आणि वृक्षांच्या शाखा नवीन
कोमल पल्लवाही युक्त आणि कोकिल पक्ष्यांच्या स्त्रिया मधुर
उंच शब्द करण्याच्या आणि संभोगाच्या श्रमेकरून अल्पधर्मा
च्या विदूनीं युक्त स्त्रियांचे मुखचंद्र याप्रकारे वसंत ऋतू प्रगट
जाहाला असतां पूर्वी वर्णिलेले सर्व पदार्थ सरस होतात. मग त्या
वसंताने रात्रीचे ठायीं कोणास विषय सेवनाची इच्छा होणार
नाहीं सर्वास होईल. ॥ ३३ ॥

श्लो० ॥ मधुरयं मधुरैरपिकोकिला, कलकलैर्मलयस्य च
वायुभिः ॥ विरहिणः प्रतिहंति शरीरिणो, विपदि हंत क-
थापि विषायते ॥ ३४ ॥

अर्थ ॥ वसंत ऋतू स्त्रीच्या वियोगेंकरून युक्त पुरुषांस मधुर
कोकिलांच्या शब्दांही आणि मलय पर्वत संबंधीजे वायू तिहींक
रून दुःख देतो अहोकोकिलांचे शब्द मधुरतसेच मलय संबं
धीं वायू फार प्रियकर यांही करून दुःख देणें कसें घडेल असें
ह्मणालतर घडतेच तेकसें. विपत्ती समधाचे ठायीं असून ही
विषतुल्य होते ॥ ३४ ॥

श्लो० ॥ आवासः किल किंचिदेव दधिता पाश्वर्ये विलासाल
सः, कर्णेकोकिलकाकलीकलरयुः सोरोलतामंडपः ॥ गो

घीसत्कविभिः समंकतिपयैः सेव्याः सितांशोः कराः, केषां
चित्स्वरवर्यतिनेत्रहृदये चैवे विचित्राः क्षपाः ॥ ३५ ॥

अर्थ ॥ चैत्रमासीं लीले करून मंदशिथिल स्त्रियांच्या जवळ
शयन करणे निश्चये करून मिथ थोडेच होते आणि कर्णाचे
ठायीं कोकिलांचा मंजुळ आणि मधुरशब्द तसाच प्रफुल्लित
वल्लींचा मंडप आणि कित्येक श्रेष्ठ कवीं सहवर्तमान नानाप्र
कारच्या कथा आणि सेवा करावयास योग्य चंद्राचे किरण आ
णि चैत्रसंबंधीं विचित्र रात्रीं हे पदार्थ कित्येक अपवासी लोकां
च्यानेत्रांस आणि मनास स्वर करितात आणि प्रवासी जनां
सदुःखरूप होतात ॥ ३५ ॥

श्लो० ॥ पांथरुत्रीविरहानलाहतिकला मातन्वतीमंजरी,
माकंदेषुपिकांगनाभिरधुनासौत्कंठमालोक्यते ॥ अप्ये
तेनवपाटलीपरिमलप्राग्भारपाटञ्चरा, चांतिक्लान्तिवि
तानतानवक्तः श्रीखंडशैलानिलाः ॥ ३६ ॥

अर्थ ॥ आणखी कांहीं वसंत ऋतूचे ठायीं होते. तेकाय. आघ
वृक्षांची मंजरी रुत्रीच्या वियोगे करून उत्पन्न जाहला जो अ
ग्नी त्याचे ठायीं प्रवासी पुरुषांची आहुती देत्ये. ह्मणजे प्रवा
सीलोक कोमल मंजरी पाहून रुत्रीच्या विरहाग्नी करून संत
सहोतात. आणखी कशी जीस कोकिला उत्कंठित होऊन पा
हतात. आणखी काय होते मलय पर्वतावरचे वायु नवीन
पाटलीच्या पुष्पांचा अतिशय सुवास हरण करितात. चहू
कडे नेतात. आणि कसेते वायुश्रमाच्या ससुदायांस अल्प
करितात. तस्मान् वसंतामध्ये कोणास विषय सेवनाची उत्कं
ठहोणार नाही. सर्वास होईल. ॥ ३६ ॥

श्लोकः॥ सहकारकुसुमकेसर, निकरभरामोदमूर्च्छितरिगं
ते ॥ मधुरमधुविधुरमधुपेमधौभवेत्कस्थनोत्कंठा ॥ ३७ ॥
अर्थ ॥ आम्रपुष्पांच्या केंशराचें ससुदायभार त्यांच्या परिमले
करून व्यास दिशांचे अंत आणि गोड मधा विषयीं लंपट आ
हेत भ्रमर ज्याचेठायीं. अशावसंत ऋतू मध्ये कोणास उत्क
कपणा होणार नाही ॥ ३७ ॥

मूळ ॥ अथ ग्रीषमः ॥ ॥ अर्थ ॥ यानंतर ग्रीष्माचें वर्णन करितो-

श्लोकः॥ अच्छाच्छुचंदनरसार्द्रकिरासृगाक्ष्यो, धारागृ
हाणिकुसुमानिचकौसुदीच ॥ मंदोमरुत्कमनसःशुचि
हर्म्यपृष्ठग्रीष्मोमदंचमदनंचविवर्धयंति ॥ ३८ ॥

अर्थ ॥ शुभ्रापेक्षांशुभ्र अशा चंदनाच्या रसें करून शीतल ज्यांचे ह
स्त अथवा चंदनाच्या रसा सारिखे थंडहसांच्या स्त्रिया आणि ज्यामध्ये
कारंजीं उडताहेत अशीं गृहे आणि पुष्पें व चांदिणें मंदस्वगंध वा
यु आणि बल्ली व शुभ्र आगशा गच्चा हे सर्व पदार्थ ग्रीष्म ऋतूचे
ठार्डे माद आणि मदन घांते वाढवितात ॥ ३८ ॥

श्लोकः॥ स्वजोत्कृष्टामोदाव्यजनपवनश्चंद्रकिरणाः परागः
कासारोमलव्यजरजःसीधुविशादम् ॥ शुचिःसौधोत्संगःप्रत
नुवसनंपंकजदृशो, निदाघंतूर्णतत्स्वरसुपलपतंस्कृ
तितः ॥ ३९ ॥

अर्थ ॥ मनोहर सुवासिक पुष्पांच्या माला आणि विंजण्याचा वारा
चंद्राचें किरण आणि पुष्पांचें रज आणि सरोवर तळे आणि चंदना
चें चूर्ण आणि निर्मळ मद्य शुभ्रवर्ण राजगृहाचा उर्ध्वभाग गर्द्या
फारनाजूक वस्त्र आणि कमल लोचना ह्मणजे स्त्रिया यापदार्थांचें
स्वरस ग्रीष्म ऋतूचे ठायीं पुण्यवंत लोक लवकरच पावतात. या

वस्तु पुण्यावांचून प्राप्त व्हावयाच्या नाहीत ॥३९॥

श्लो० ॥ सुधाशुक्रं वामस्फुरद्मलरश्मिः शशाधरः, प्रियावन्त्रं
मोजंमलयधरजश्चातिस्फुरभिः ॥ स्वजोहृद्यामोदास्तदिदम-
खिलं रागिणीजने, करोत्यंतःसौभंनतुविषयसंसर्गविसुखे
अर्थ ॥ चुन्याने शक्रकेलेले गृहदेदीप्यमान. निर्मळ किरण ज्यांचे
असा चंद्र आणि स्त्रीचे मुखकमल फार सुवासिक चंदनाचे पूर्ण आ-
णि सुवासिक पुष्पमाला ते हे संपूर्ण पूर्वोक्त पदार्थ रसज्ञानाचे
च अंतःकरणामध्ये शोभकरितात. विषयांच्या संबंधासही जो
विसुखत्याचे मनांत शोभकरून शकत नाहीत ॥४०॥

मूळ ॥ अथ वर्षासमयः ॥ ॥ अर्थ ॥ यानंतर पर्जन्य समयाचे वर्णन
करितों ॥ श्लोक ० ॥ तरुणीवेषोद्दीपितकामा, विकसितजा-
तीपुष्पस्रगांधिः ॥ उन्नतपीनपथोधरभारा, प्राचट्कुरुतेकं-
स्थनहर्षम् ॥ ४१ ॥

अर्थ ॥ वस्त्रालंकारा दिकांच्या शोभेकरून मदनाने उत्तेजन करणा-
री आणि प्रफुल्लित जाती पुष्पांच्या स्रगांधेकरून युक्त आणि उंच पु-
ष्ट स्तनाच्या भारेकरून नम्रजाहलेंली अशी तरुण स्त्री कोणास
आनंद करित नाही सर्वांस करित्ये. दुसरा अर्थ. शोभेकरून प्रकट
केला आहे मदनजीणे आणि फुल्ल्याजाईच्या फुलांचा आहे स्र-
गांध जीचेठायीं आणि थोरपुष्ट जलयुक्त मेघांच्या ससुदायेकरून
न आपलेली अशी प्राचट् हणजे पर्जन्य समय कोणास आनंद
करित नाही. प्राणिमात्रांस करित्ये ॥ ४१ ॥

श्लो० ॥ वियदुपचितमेघंभूमयःकंदलिन्यो, नवकुटजक-
दंबामोदिनोगंधवाहाः ॥ शिखिकुलकलकेकारावरम्यावनां-
ताः, सुखिनमस्तु खिनंवासर्वयुक्तंठयति ॥ ४२ ॥

अर्थ ॥ मोठ्या मेघांच्या ससुदायाने त्यास आकाश नव्यातृणा कुरा
हीं युक्त भूमि कुट्ट्यांच्या आणि कंदबाच्या पुष्पांच्या सवासेकरून
न युक्त वायू आणि मथूरांच्या मधुर शब्दांहीं रमावयास योग्य.
वनाचे प्रांत हे सर्व पर्जन्य कार्त्तीं सुखी आणि दुःखी अशा सकळ
जगांतें मदनोत्पत्ती करून संभोगा विषयीं उत्कंठित फार त्वरायु
क्त करितात ॥ ४२ ॥

श्लो० ॥ उपरिघनं घनपटलं, तिर्यग्भिरयोपिनर्तितमथूराः
॥ वसुधाकंदलधवला, तुष्टिंपथिकः क्षयातयतु ॥ ४३ ॥
अर्थ ॥ ज्याचे ऊर्ध्वभागीं दाट मेघाचा ससुदाय चहूंकडे मथूरांचा
नृत्यें करून युक्त असे पर्वत. आणि तृणांच्या नव्या कोमल अं
कुरांहीं सर्वत्र पांढरी झालेली पृथ्वी असें जाहलें असतां मार्गचि
ठार्यां कोण स्त्रीविद्योगीपुरुष संतोष पावेल कोणीही पावणारना
हीं ॥ ४३ ॥

श्लो० ॥ इतो विद्युदल्ली विलसितमितः केतकितरोः, स्फुरद्गं
धः प्रोद्यज्जलदानिनदस्फूर्जितमितः ॥ इतः केकीक्रीडाकल
कलरवः पक्ष्मलदृशां, कथं यास्थं येते विरहदिवसाः संभृत
रसाः ॥ ४४ ॥

अर्थ ॥ एकी कडेस विद्युल्लतेचें चांचल्य. दुसरी कडेस केतकी पु
ष्पांच्या परिमळ. आणि इतर भागीं अतिशयें करून उदय पावले
ल्या मंघांच्या शब्दगर्जना आणि अन्यत्र मथूरांच्या क्रीडेचा को
लाहल शब्द या प्रकारें करून सर्व जाहलें असतां स्त्रियांचे रसभ
रित विरहाचे दिवस हे कसे जातील नकळे ॥ ४४ ॥

श्लो० ॥ असूर्चा संसारेतमसिनत्तमिप्रोदजलद, ध्वनिप्रा
मेतान्मिन्पततिदृषदांनानिचये ॥ इदं सोदासिन्याः वल

ककमनीयं विलसितं, सुदं च म्लानि च प्रथयति पथि घेवसु
दृशाम् ॥ ४५ ॥

अर्थ ॥ ज्यामध्ये कांहीच दिसत नाही आणि मोठ्या मेघाचा शब्द
ज्यामध्ये होत आहे. आणि ज्यामध्ये शिलांवर निरंतर पर्जन्या
चा धारा पडताहेत. अशागुणे करून युक्त जो अंधःकार रूप भा
द्रपद त्याचे ठायीं सुवर्णासारखे विद्युल्लतेचे चमकणे चंचल्य
हे मार्गामध्ये पति सहित ज्यास्त्रिया त्यांस आनंद देते. आणि
ज्यांस पतीचा वियोग त्यांस म्लानता आणि ते ह्यणजे शुष्क
रिते ॥ ४५ ॥

श्लो० ॥ असारेषु न हर्म्यतः प्रियतमैर्थातुं यदाशक्यते, शी
तां कं पानि मित्तमायतदृशागाटं समा लिंग्यते ॥ जाताः शीत
लशीकराश्च मरुतो वात्यांतस्वेदछिदी, धन्यां नांबत दुर्दिनं
सुदिनतां याति प्रिया संगमे ॥ ४६ ॥

अर्थ ॥ पर्जन्य लागत असतां पतीगृहापासून बाहेर जावयास
जेव्हां समर्थ होत नाहीत तेव्हां स्त्रिया शीताचे निमित्त करून प
तीस घट्ट आलिंगन करितात आणि अत्यंत श्रमते दूर करणारे
शीतळ उदक जे त्यांच्या तुषारांही मिश्रीत जाहलले वारे अशा
समयीं दैव वंत पुरुषांस स्त्रीच्या संभोग समयीं दुष्ट दिवसही
करव कारक होतो ॥ ४६ ॥

मूळ ॥ अथ शरत् ॥ अर्थ ॥ आतां शरत् ऋतूचे वर्णन करितो ॥

श्लो० अर्धनीत्वानिशायाः सरभसस्फुरतायास रियन्तः म्ल
थांगः, प्रोद्गतासद्यतर्षो मधुमदनिरतो हर्म्यपृष्ठे विविक्ते ॥
संभोगकृतं कान्ता शिथिल भुजता वर्जितं कर्करांते, ज्योत्स्न
भिन्नाच्छु धारं न पिबति सलिलं शारदं मंदसाग्यः ॥ ४७

अर्थ ॥ शरदृतूचाढायीं कोणेक कामी पुरुष रात्रीचें अर्धाविषयसेव
नादिकें करून हरणाकरून सरता आआयासें करून खेद पावला
आणि शिथिलांग होत्साता एकांतीं गन्धीवर निजला तेव्हां बहुत
तृषेनें व्याकुळ होत्साता उठोन मघमाशन केले असतांही उद
क मागता जाहाला त्याकाळीं संभोगाचा श्रमानें व्याकुळ रूनि
अर्पण केलेले आणि चंद्राचा तेजापरी स्वच्छ असें शरदृतू संव
धीं उदक दैवहीन पुरुषास कोठून प्राशन करण्यास मिळेल ४७

मूळ ॥ अथ हेमंतः ॥ अर्थ ॥ आतां हेमंताचें वर्णन करितों ॥

श्लोक ॥ हेमंते दधिदुग्धसर्पिरशानामां जिषुवासोभृतः, का
शमीरद्रवसांद्रदिग्धवपुषः खिन्नाविचिब्वैरतैः ॥ पीनोरस्थ
लकामिनीजनघनाश्लेषागृहाभ्यंतरे, तांबूलीदलपूगपू
रित्तसुरबाधन्यास्करवंशोरते ॥ ४८ ॥

अर्थ ॥ हेमंतदृतूचे ढायीं कितिएक पुरुष दहीदूधआणि तूप हीं
मक्षिणारे असे आणि आरक्त वरुध धारण करणारे आणि के
शराच्या रुसें करून अत्यंत लिस शरीर झालेले आणि चम-
त्कारिक संभोगें करून श्रमपावलेले आणि पुष्ट उरस्थळें ज्यां
ची अशा स्त्रियाहीं आलिंगिलेले आणि तांबूले करून परि
पूर्ण सुरवे ज्यांचीं यामकारचे दैवशाली जेते गृहामध्यें सरखे
करून निद्रा करितात ॥ ४८

मूळ ॥ अथ शिशिरः ॥ अर्थ ॥ आतां शिशिरदृतूचें वर्णन क
रितों ॥

श्लोक ॥ चुंबंतोगं उभिनिरलकवतिसुरवेसीत्कृतान्या
दधाना, वक्षःसूक्तंचुकेशुस्तनभरपुलकोद्देदमापादयंतः
॥ ऊरुनाकंपयंतः पृथुजंघनतटास्त्रंसयंतोशुकानि, व्यक्तं

कालाजानानां विटचरितकृतः शैशिरावांतिवाताः ॥ ४९ ॥
 अर्थः ॥ शिशिरऋतूचेठार्थीं विषयी पुरुष संभोग समर्थीं जसेक
 रितात तसे वायू ही करितात तें काय-केशयुक्त मुखाचे ठार्थीं गा-
 लांत चुंबन करितात ह्यणजे मोठे वायु चहकडून मुखावर केश
 आणितात. हेच वायूने केलेले चुंबन होय आणि सीत्कारशब्द
 तें उत्पन्न करितात ह्यणजे अतिशय शीतामुळे त्याचे सूचकश
 ब्द सर्वलोक करितात ते वायूनेच केलेले आणि कंचुक रहित
 वक्षस्थळानेठार्थीं स्तनावर रोमांच उभे करितात आणि मांड्या
 तेंही थरथरां कांप वितात आणि कटीच्या पृष्ठ भागापासून
 वस्त्रे ही उडवितात. व्यापकारें स्त्रियांच्या ससुदायांमत्त निश्चये
 करून विषयीं पुरुषांच्या आचरणा प्रमाणें आचरण करणारे
 शिशिरऋतू संबंधीं वायु वाहातात ॥ ४९ ॥

श्लो० ॥ केशानाकलयन्टशोसुकुलयन्यासो बलादाक्षिपन्,
 आतन्वत्पुलकोद्गमंपकटयन्नालिंग्यकंपशनैः ॥ वारंवार
 सुदारसीत्कृतकृतोदंतच्छदान्पीडयन्, प्रायः शैशिर एष सं
 प्रतिमरुत्कांतां संकांतायते ॥ ५० ॥

अर्थः ॥ यानंतर आतां शिशिरऋतूचा वारा स्त्रियांचे ठार्थीं बहुत
 करून पर्नासारखा आचरण करणारा होतो. तोकसा. प्रथम के
 शांचें आकर्षण करितो आणि दृष्टीही आकुंचित करितो. आ
 णि बलात्काराने वस्त्रेही ओढितो देहावर रोमांच विस्तृत करि
 तो. आणि आलिंगन करून हळूहळू कंपातेंही प्रकट करितो,
 आणि वस्त्रेवर मोठ्या सीत्कार शब्दानेंही करणाऱ्या ओघानें
 पीडा करितो. ॥ ५० ॥

श्लो० ॥ अमाराः खल्वेते विरसं विरसाद्येव विषयाः पुरुष्यं

तां यद्दानं तु सकलदोषास्पदमिति ॥ तथाप्यंतस्तत्त्वे प्रणि-
हितधियामप्यनिबल, स्तदीयो नारत्येयः स्फुरति हृदये कोमि-
महिमा ॥ ५१ ॥

अर्थ ॥ ज्याकारणास्तव निश्चये करून हे सकलदोषांचे स्था-
न होय या प्रकारे करून निंदा करणारे जे त्यांस हे वैराग्ये करू-
न निःसार दुःखरूप विषय असोत जरीं असेल तरीं आत्मस्व-
रूपां स्थिरकेल्या बुद्धी ज्यांहीं त्यांचेही मनांत स्त्रीचा कोण एक
ही महिमा बलवान् बोलावयास ही येत नाही या प्रकारचा स्फुर-
तो स्मरतो हेच आश्चर्य ॥ ५१ ॥

श्लो० ॥ भवंतो वेदांत प्रणिहितधियामास गुरवो, विदग्धात्मा
पानां वयमपि कवीनामनुचराः ॥ तथाप्येतद्भूमौ न हि परहि-
तात्पुण्यमधिकं, न चास्मिन्संसारे कुवलयदृशोरभ्यमपरम् ५२
अर्थ ॥ वेदांतचे ठायीं तुम्ही ठेविल्या आहेत बुद्धी ज्यांहीं त्यां-
चे हित करणारे आणि गुरूही अहा आणि आह्मीतर चातुर्य
युक्त ज्यांचे शब्द अशा कवींचे सेवक आहो. तसें असतां ही
आह्मास असंवाटले कीं या भूमीवर दुसऱ्यांचे हित करणे या
पेक्षा अधिक पुण्य कांहींच नाही आणि या संसारा मध्ये स्त्री
पेक्षा दुसरी रम्य वस्तू नाही असें आह्मीं जाणतो ॥ ५२ ॥

श्लोक० किमिह बहुभिरुक्तैर्युक्तिशून्यैः प्रलापैर्द्वयमिह
पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयम् ॥ अभिनवमदलीलालालस
संदरीणां, स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा वनं वा ॥ ५३ ॥

अर्थ ॥ या मनुष्यलोकीं युक्ती विरहित बोलिल्या बहूत अनर्थ
वचनें करून काय प्रयोजन कांहीं नाही. तरुनी सांगतो हे श्र-
वण करा. यालोकीं पुरुषांहीं सार्वकाल दोहोचेंच सेवन करा

वें तींदोम कोणतीं तर. नूतन अपूर्व मद्युक्त लीले करून उत्क
क आणि स्तनभारे करून नम्य झालेले सुंदर स्त्रियांचे यौवन
हें एक आणि अरण्य सेवन करणें हें दुसरें ॥ ५३ ॥

श्लो० ॥ सत्यं जनावच्चिन्नपक्षपाताल्लोकेषु सर्वेषु च तथ्य
मेतत् ॥ नान्यभ्रं नोहारि नितंबिनीभ्यो दुःखैकहेतुर्न च क
श्चिदन्यः ॥ ५४ ॥

अर्थ ॥ हे लोक हो मी सत्य खरे बोलतो एक मत्त स्त्रीकारून बोल
त नाहीं सकळ लोकांचे ठायीं हेच यथार्थ आहे तें काय स्त्रियां
पेक्षां विषयी पुरुषांच्या मनास संतोष करणारे दुसरें नाहीं.
आणि परमार्थ निष्ठां तर स्त्रियांहून इतर दुःखाचा कारण
नाहीं ॥ ५४ ॥

मूळ ॥ अर्थ ॥ दुर्विरक्त प्रशंसा ॥ अर्थ ॥ आतां दुर्विरक्त पुरुषां
चें वर्णन ॥

श्लो० ॥ तावदेवहृतिनामविस्फुरत्येषनिर्मलविवेकदी
पकः ॥ यावदेवहृतिनामविस्फुरत्येषनिर्मलविवेकदी
चलैः ॥ ५५ ॥

अर्थ ॥ हास्यच्छ विचार रूपा दीप पुण्यवंतास ही तावत्काल
पर्यंतच प्रकाश करितो. जावत्कालपर्यंत स्त्रियांचा चंचल ने
त्र प्रांतांहीं ताडिला नाहीं. स्त्रियांहीं कटाक्ष दृष्टीनें अवलोकि
ला असतां पुरुष विवेकहीन होतो ॥ ५५ ॥

श्लो० ॥ वचसि भवति संगत्यागसु द्विशयवार्ता, सुति सु
खर सुखानां केवलं पंडितानाम् ॥ जघनमरुणरत्नयं
थिकांची कलापं, कुवलयनयनानां कोविहातुं समर्थः

॥ ५६ ॥

अर्थ ॥ अनेकवेदवाद करणारे पंडित विषयादिसर्व संग त्याग करा
वा ह्मणोन सग्यानें गोत्री मात्र बोलतात परंतु माणिक्यादि स्वस्व
चित्त मेखतं शोभें करून युक्त स्त्रियांच्या जघनास दूरकरी
वया कारणें कोण समर्थ आहे मलातर कोणी दिसत नाही ५६

श्लो० ॥ स्वपरप्रतारकोसौ, निंदितियोलीकपंडितोयवतीम्

॥ यस्मात्तपसोपिफलं, स्वर्गस्तस्यापिफलंतथाप्सरसः ५७

अर्थ ॥ जो पंडित तरुणीस निंदितो तो व्यर्थ या लोकाची आ
णि परलोकाची वंचना मात्र करितो ज्या कारणास्तव तपाचें फ
ल स्वर्ग वास आणि त्याचें ही फल अप्सरांच्या भोग ॥ ५७ ॥

श्लोक ॥ मत्तेभकुंभदलनें भुविसंतिशूराः, केचित्पचंडमृ

गराजवधैपिदक्षाः ॥ किंतुब्रवीमिबलिनांपुरतःप्रसद्य,
कंदर्पदर्पदलनेविरत्नामनुष्याः ॥ ५८

अर्थ ॥ उन्मत्तहस्तीचें गंडस्थळ विदारण करण्या विषयीं
भूमीवर शूर बहुत आहेत तसेच किती एक बल वत्तर
सिंहान्या हनना विषयीं ही कुशल आहेत परंतु मी बलवं
ता पुढें बोलतां कीं बलाकारें करून मदना व्याज्जानले
चा नाश करण्या विषयीं मनुष्य थोडेंच असतील ॥ ५८ ॥

श्लो० ॥ सन्मार्गतावदास्तेभ्यन्नवतिचनरस्त्वावदेवेंदियाणां,

लज्जांतावद्दिधत्तेविनयमपिसमालंबतेतावदेव ॥ ५९ ॥

पाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथगतानीलपद्माणरते, यावल्लीला

वतीनांनदृदिधृतिमुषोदृष्टिबाणाः प्रतंति ॥ ५९ ॥

अर्थ ॥ पुरुष साधूच्या मार्गीं तावकाल पर्यंतच असतो

आणि इंद्रियांस जिंकणारा ही तेथपर्यंत होतो लज्जेनें

ही तावत्पर्यंतच धरितो आणि लीनतेस ही तो काल पावे

तो आश्रयकरितो. जावत्कालपर्यंत शुक्रुटिरूप धनुष्याने
आकर्षण करून चसोडलेले आणि कर्णपर्यंत दीर्घ गेलेले
नीलवर्ण पिसाऱ्यांहीं युक्त आणि धैर्यास ही हरण करणा
रेअसेहेविलास वती स्त्रियांचे दृष्टिरूप बाण पडत नाहीत ५९

श्लो० ॥ उन्मत्तमेमसरंभाद्रारंभतेयदंगनाः ॥ तत्रप्रसू
हमाथुं ब्रह्मापिखलुकातरः ॥ ६० ॥

अर्थ ॥ अविचारयुक्त स्नेहाच्या वेगें करून जें कार्य स्त्रि
या आरंभितात त्याकार्यांत विघ्न करावया कारणें ब्रह्म
देवही निश्चयें करून भय पावतो. स्त्रीनें केलेलें कार्य अ
न्यथा करण्यास विधाताही समर्थ होत नाहीं ॥ ६० ॥

श्लो० ॥ तावन्महत्वं पांडित्यं, कुलीनत्वं विवेकता ॥ याव
ज्ज्वलति नांगेषु, स्वतः पंचेषु पावकः ॥ ६१ ॥

अर्थ ॥ पुरुषाचे ठायीं तावत्काल पर्यंतच पूज्यत्व आणि
ज्ञान विचार कुलीनपणा आणि सारा सार अवलोकन कर
णें हीं सर्व राहातात. जावत्काल पर्यंत मदनाग्नी स्वयें देहा
मध्ये प्रदीप्त होत नाहीं तो प्रदीप्त जाहाला असतां महत्वा
दिकांचा आश होतो. ॥ ६१ ॥

श्लोक ॥ शास्त्रज्ञोपिप्रथितविनयोप्यात्मबोधोपिबाह्यं,
संसारोस्मिन्भवतिविरलोभाजनंसद्गतीनां ॥ येनैत
स्मिन्निरत्नगरद्वारमुद्घाटयन्ती, वामाक्षीणांभवति
कुटिलाभ्रूलताकुञ्चिकेव ॥ ६२ ॥

अर्थ ॥ सकल शास्त्रार्थ ज्ञाता आणि लोकांत प्रसिद्ध नस्य
तां ज्याची आणि अत्यंत ज्ञानी जरीं आहे तथापि जन्मम
रण रूप यासंसारामध्ये उत्तम गती प्राप्त जाण्याविषयीं

योग्य असा पुरुष क्वचित्त होतो. सर्वच तसे योग्यकां बरे हो
तनाहीत. तसें ह्मणाल्लर त्याविषयीं कारण आहे ज्याकार
णें करून या संसारा मध्ये शोभाय मान नेत्रांच्या स्त्रियाची
वक्र शुकुटिलता हीच कोणक घमनगराच्या द्वाराचें उच्चाट
ण करणारी कुंचिका कीलिकाच होय ॥६२॥

श्लोक ॥ कृशः कणः खंजः श्रवणरहितः पुच्छविकलो, ब्र
षीपूयक्लिन्नः कृमिकुल शतैराद्यततनुः ॥ क्षुधाक्षामोजी
र्षोपिठरककपालार्पितगलः, शुनीमन्वेतिश्चाहतमपि
निहंत्येवमदनः ॥६३॥

अर्थ ॥ कृश रूकलेला एक नेत्राचा आणि एक चरणाचा व
कर्णहीन आणि छिन्नपुच्छ क्षतपडलेला पूये करून लिप्त
झालेला आणि अनेक कृमीच्या ससुदायीं वेष्टित देह झाले
ला आणि क्षुधेनें कृश तसाच हृद् आणि मृत्तिका पात्राचा
कंठ गळ्यांत बांधलेला याप्रकारचा श्वानशुनी घत धांवतो
अशा शरीराच्या अवस्थेनें हत झाला असतां ही त्याला मद
न मारितोच पीडितो तस्मात् मदनास कांहींच विचार ना
हीं शूरजे आहेत ते मृत प्राय झालेल्यास मारीत नाहीत हे
त्यांचें व्रत होय ॥६३॥

श्लो० ॥ रूमीमुद्रां प्रपकेतनस्य जननीं सवार्थसंपत्करीं, येमूढाः
प्रविहाय यांति कुधियोमिथ्याफलान्वेषिणः ॥ तेने नैव निहत्य
निदर्यतरं नग्नीकृतासुंडिताः, केवित्यं वशिरपीकृताश्वजटिलाः
कापालिकाश्चापरे ॥६४॥

अर्थ ॥ राजाचें मुद्रेनेच सर्व कार्य होतें यास्तव स्त्रीनध्वज राजाची
रूमीच मुद्रा इत्यायोगें करून त्याचें सर्वकार्य हीं नैव अगून मदन

स उत्पन्न करणारी आणि सकलार्थ संपत्ती देणारी अशी स्त्री
रूपिणी मुद्राटाकून जेदुर्बुद्धी निश्चाभूत स्वर्गादि फलानें शोधी
त जातात. जे मुद्रेचें उल्लंखन करितात त्यांस राजा दंड करितो
द्वणोनच मदतानें तेसूर्व त्याच कर्मानें मारून अत्यंत निर्दयपणा
चें नग्नहीकेले आणि मंडितकेले: किती एक पंचशिखांचे केलेत
जेच किती एक जटाधारी केले आणि किती एक हातीं कपाल घे
ऊन शिक्षामागणारे केले तस्मात् राजाचा अपराध कोणी क
हूणते जोकरील त्यास राजा असाच दंड करितो ॥६४॥

श्लोक ॥ विश्वामित्र पराशरप्रभृतयोवातांबुपर्णाशना, स्तेपि
स्त्रीमुखपंकजं सुललितं दृष्ट्वेव मोहंगताः ॥ शाल्यन्मंसघृत
पयोदधियुतं भुजंति ये मानवा, स्तेषामिंद्रियनिग्रहो यद्विभवे
द्विंध्यस्तरेत्सागरम् ॥६५॥

अर्थ ॥ वायु उदक आणि पर्णे भक्षिणारे विश्वामित्र पराशरादि म
हायोगी तेही स्त्रीचें मुख कमल पाहूनच मोह पावले. मगजे मा
नव घृत दुग्ध दधि यांसह वर्तमान सालीचा मात भक्षण करि
तात त्यांसजर इंद्रियांचें आवरण नियमन होईल तर विंध्यपर्व
तही समुद्रानें तरेल. यादोनही गोष्टी व्हावयाच्या नाहीं ६५
मूळ ॥ अयस्त्रीपरित्यागप्रशंसा ॥ अर्थ ॥ आतां स्त्रियांचे त्यागा
ची स्तुती करितों ॥

श्लो० ॥ संसारेस्मिन्नसारे कुनृपतिभवनद्वारसेवावलंब,
व्यासंगव्यस्तधैर्यं कथमसमलधियो मानसं संविदध्युः ॥ यद्ये
ताः प्रोद्यद्विंदुद्युतिनिचयभृती नस्युरं भोजनेत्राः, प्रैखलांची
कलापाः स्तनभरविनमन्मध्यभागास्तरुण्यः ॥ ६६ ॥

अर्थ ॥ उदय पावलेल्या पूर्णामेच्या चंद्रासारखे नेत्र धारण कर

पाच्या आणि ज्यांच्या कटिमध्ये चंचल शब्दयुक्त कांचीच्या दाभेचा कलाप आणि स्तनाच्या पारानें नम्र झालेल्या याप्रकारच्या कमल लोचनांतरुणीस्त्रिया जर नसत्या तर निर्मल बुद्धीचे मानव यानिःसार संसारा मध्ये कुत्सित राजांच्या द्वारामध्ये सेवेच्या अभ्यासानें धैर्यहीन मनानें कसें करिते ? नकरिते. तात्पर्य जर स्त्रिया नसत्यातर बुद्धिमंत सेवानकरते स्त्रीकरितां राजसेवा करितात त्या अभ्यासें करून मन अस्थिर आणि गतधैर्य होतें ॥ ६६ ॥

श्लो० सिद्धाध्यासितकंदरेहरवृषस्कंधावगाढद्रुमे, गंगा धौतशिलातले हिमवतः स्थानेस्थितेश्रेयसि ॥ कः कुर्वीतशिरः प्रणाममलिनंमानंमनस्वीजनो, यद्यत्रस्तकुरंगशावन यनानस्युः स्मरास्त्रंस्त्रियः ॥ ६७ ॥

अर्थ ॥ निर्भय हरिण बालकांचे नेत्रांसारिखें नेत्रज्यांचे याप्रकारच्या मदनास्त्र रूपिणी स्त्रिया जर नसत्या तर सिद्धांहीं व्यापलेल्या गुहा ज्याचेठाई शिवाच्या नदीने रोधले आहेत वृक्ष ज्याचेठायीं, आणि गंगेच्या प्रवाहानें निर्मळ शिला ज्याचेठायीं अशा पुण्यरूप हिमाचलाचे स्थानीं राहून कोण निर्मल मनाचा आपल्या घोरपणांतें मस्तकाच्या नम्रपणानें मलीन करील. कोणीही करणार नाही. ज्याचेमनशुद्ध त्याला अन्य साधनाची अपेक्षानाहीं जर मलीन मन आहे तर त्याचा शुद्धी करितां इतर साधनें करावीं. सांप्रत मन मलीन स्त्रियाच करितात. हात्यांचा स्वभावच जर जर स्त्रिया उत्पन्न नहोत्या तर मनही मलीन नहोतें. मनस्वीजन हिमाचलावर जाऊन मस्तक नम्र करून आपल्या महत्वातें मलीन किमर्थ करिते. नकरिते मलिनतेस कारण स्त्रीच. स्त्रीरूपी मदनाचे अस्त्र ज्यांच्या देहांत प्रवेश करितें तो मूर्च्छित होतो

त्यालाकशांचें हीभाचराहातनाहीं ॥६७॥

श्लो० ॥ संसारतवनिस्तार पदवीनदवीयसी ॥ अंतरादुस्तरान
स्युर्यदिरेमदिरेक्षणाः ॥ ६८ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्थ ॥ हेसंसारा जरतुझे ठायीं मदोन्मत्त नेवांच्या दुस्तरस्त्रियान
सत्या तरतुला तरोन जाण्याचां मार्ग दूर नवताच स्त्रियां मुठें ईश्वर
भजनरूप मार्ग दूर होऊनतुला तरण्याविषयीं कोणी समर्थहोत
नाहींत ॥ ६८ ॥ मूळ ॥ अथयौवनप्रशंसा ॥ अर्थ ॥ आतां तारुण्या
ची प्रशंसाकरितो ॥

श्लोक ॥ राजननृष्णांबुराशोर्नहिजगतिगतः कश्चिदेवावसा
नं, कोवार्थोर्थैः प्रभूतैः स्वपुषिगलितेयौवनेसानुरागे ॥ ग
च्छामः सदायावद्विक सितनयनेदीवरालोकिनीनां, तावच्चा
क्रम्यरूपं झटितिजरयालुप्यतेप्रेयसीनाम् ॥ ६९ ॥

अर्थ ॥ कोणी प्रवासी विद्वज्जन राजास ह्मणतो कीं हेराजा याजगा
मध्ये कोणीही आशारूप समुद्राच्या परतीरा प्रतगोला नाहीत न-
स्मात् मग अतिप्रीतीचे तारुण्य जाऊन देह गलित झाला असतां
बहतद्रव्यें करून कायप्रयोजन कांहींच नाही. आर्त्तांद्रव्य संपादन
करून जोपर्यंत प्रफुल्लित नेत्रकमलें करून अबलोकनकरणाच्या
स्त्रियांचा गृहामत जाऊतोपर्यंत जरेनें व्याप्तहोऊन रूपलोक रच
नाशापावणार नाहींकाय पावेल ॥ ६९ ॥

श्लो० ॥ रागस्यागारमेकं नरकशतमहादुःखसंप्राप्तिहेतु, मो
हस्योत्पत्तिर्वीजं जलधरपटलं ज्ञानताराधिपस्य ॥ कंदर्पस्यैक
मित्रं प्रकटितविविधस्यष्टदोषप्रबंधं, लोकेस्त्रिन्नत्यनर्थनिज
कुलदहनं यौवनादन्यदस्ति ॥ ७० ॥

अर्थ ॥ यालोकांचे ठायीं गरुण्या पेक्षां दुसरें कांहीं अनर्थकारक

नाहीं तें तारुण्य कसें. केवळ प्रीतीचेंच गृह नरकसंबंधीं शतशः
महा दुःखाच्या प्रतीचें कारण आणि मोहाचें केवळ बीजच होय.
आणि ज्ञानरूप चंद्रास आच्छादन करणार केवळ मेघाच्या पडदा
चहोय. आणि मदनान्चें अद्वितीय मित्रच प्रसिद्ध नानाप्रकारच्या
दोषांची केवळ रचना कविताच होय. आणि आपल्या कुळातेंद
हन करणारें याप्रकारचें तारुण्य निंद्य आहे ॥७०॥

श्लो० ॥ शृंगारदुमनीरदेप्रचुरताक्रीडारसस्रोतसि, प्रद्युम्न
प्रियबांधवेचतुरतोमुक्ताफलोदन्वति ॥ तन्वीनेत्रचकोरपा
रणविधौसोभाग्यलक्ष्मीनिधौ, धन्यःकोपिनविक्रियांफल्य
तिप्राप्तेनवेथौवने ॥७०॥

अर्थ ॥ शृंगार हेच कोणेक वृक्ष त्यास मेघासारिखें शोभादेणा
रें उदकाच्या प्रतीने वृक्ष जसे शोभतात तसे तारुण्याचे घयीं शृं
गार शोभनात बहुत क्रीडा रसांचा प्रवाहच होय. आणि मदना
चा प्रियबंधु आणखी चतुर्यरूप मुक्ता फलांचा समुद्रच होय स्त्री
चेनेत्र हेच कोणी चकोर पक्षी त्याची तृप्तीकरण्या विषयीं चंद्रच
आणि सोभाग्याचे शोभेचें निधानच याप्रकारचें नूतन तारुण्य
प्राप्त झालें असतां जोविकार पावत नाही तो धन्य कृतकृत्य
जाणावा ॥ ७१ ॥

मूळ ॥ अथ कामिनी ग्रहणं ॥ अर्थ ॥ आतां स्त्रीची निंदाकरितो.
श्लो० ॥ कांतेत्युत्पललोचनेतिविपुलश्रोणीभरेत्युत्ककः,
पीनोत्तुंगपयोधरैतिसुसुखांजोजेतिसुभूरिती ॥ दृष्ट्वाभा
द्यतिमोदतेतिरमतेप्रस्तौतिजानन्नपि, प्रत्यक्षाशुचिपुत्तिकां
स्त्रीयमहोमोहस्यदुश्चेदितम् ॥७२॥

अर्थ ॥ पुरुष स्त्रीते प्रत्यक्ष अपवित्र पदार्थांहीं निर्माण केलेलीच

प्रतिमाहोय. असें जाणत असतांही तिलापाहूनच निर्मर्यादहोतो. आणि मद्युक्त होतो वहर्षपावतो आणि रममाण होतो वस्तवितोतो कसा हेमनोरमें स्त्रिये हेकमलनयने हेविस्तीर्ण कटिपदेशो हेपुष्टो घसने हे शोभमानने हेसंपुत्रु याप्रकारें नामें घेऊन स्तवितो. अ होकाय आश्चर्य कारक हें मोहाचें दुराचरण ॥७२॥

श्लोक ॥ श्रुताभवतितापायदृष्टाचोन्मादवर्धिनीस्पृष्टाभव
तिमोहायसानामदयिताकथम् ॥७३॥

अर्थ ॥ स्त्रीचें नाम मात्र श्रवणकेले असतां तीसंतापास्पंद होत्येआ
णि पाहिली असतां उन्माद वृद्धीकरणारी आणि स्पर्श केली अ
सतां मोहप्रद होत्ये ती प्रियाकशी ह्यणावी. कांकीं संतापादिकक
रणें हे प्रियांचें लक्षण नव्हे ॥७३॥

श्लो० ॥ तां वदेवामृतमयी, यावल्लोचनगोचरा चक्षुःपथा
दपराता, विषादप्यधिक्रयते ॥ ७४॥

अर्थ ॥ स्त्री जेथपर्यंत नेत्रांस प्रत्यक्ष असत्ये तेथपर्यंतच अ
मृत रूप करव प्रद होत्ये आणिनेत्रांस अदृश्यझाली असतां वि
षापेक्षांही अधिक दुःख देणारी होत्ये ॥७४॥

श्लो० ॥ नामृतंनविषंकिंचि, देकांसुक्कानितंधिनीं सैवामृत
लतारक्त, विरक्ताविषवल्लरी ॥७५॥

अर्थ ॥ एका स्त्रीस सोडून दुसरें अमृत नाही आणि विषही ना
हीं. अनुकूल असली तर स्त्रीचें अमृताची वल्ली करवप्रद जाणा
वी आणितीच प्रतिकूल झालीतर केवळ विषाची वल्लीजाणावी.
विषापरी दुःखदेत्ये ॥७५॥

श्लो० ॥ आवर्तः संशयानामविनय भवनंपत्तनंसाहस्रानां,
दोषाणांसंनिधानंकपटशतमयंक्षेत्रमप्रत्ययानाम् ॥ स्वर्गद्वा

रस्यविघ्नंरकपुरमुखं सर्वमायाकरंडं, स्त्रीयंत्रकेनसृ
ष्टंविषममृतमयंमाणिनांमोहपाशः॥७६॥

अर्थ ॥ आलोकीबहुत अनेक प्रकारचीं यंत्रे आहेत त्यांहींज्यार
णमारणादिक कर्मकरितात यास्तव ब्रह्मदेवानें ही एक स्त्रीरू-
पयंत्र निर्माण केले तेंकसें अनेक संशयांचा परिभ्रम भोंवरा
उद्धतेस केवळ गृहच आणि अविन्यारकर्माचें नगरच व सक
ल दोषांचेंनिधान त्याचेसान्निध्यानें सर्वदोष प्राप्त होतात -
वशातशः कापठ्यानीं व्यापलेले आणिदुर्गुणाचेंकेवळ उत्पत्तीं
स्थानच होय आणि स्वर्गाच्या मार्गाचा नाशकरणारे आणि
यमनगराचें द्वारच होय वसकळ कपटयुक्तलीली राहाण्या
चेंपात्र याप्रकारचें स्त्रीयंत्र आणिमात्रांस मोहरूप बंधनकर
णारारज्जूचहोय ॥ ७६॥

श्लो० नोसत्येनशशांक एषवदनीभूतो नवेंदीवर, इंदु
लोचनतांगतेनकनकैरप्यंगयष्टिःकृताकिल्ले वक्रविभिः
प्रचारितमनास्तत्वंविजानन्नपित्वज्ज्यांसास्थिमयंवपुर्मृ-
गदृशांसंदोजनःसेवते ॥७७॥

अर्थ ॥ हाचंद्र वास्तवीक मुखरूपनवेच कमलाचें इंदुनेत्र रू
पतेप्रत पावले नाहीच आणिस्वर्णानें वास्तवीक देहही के
लानाहींच तरकाय पूर्वोक्त प्रकारेकरून सुरवादिकांस चंद्रा
दिक उपमाभाव कर्षणीं दिल्या तेषोंकरून वंचितांतःकरण
होलातास्वरूपानें जाणत असतांही अज्ञानीजनस्त्रियांचाव
ज्यासादिकांनीं व्याप्तशरीरानें सेवितो भजतो ॥ ७७ ॥

श्लो० ॥ लीलावतीनांसहजाविलासा, सएवमूढस्थदृदि
स्फुरंति ॥ रागोनलिन्याहिनिसर्गसिद्धस्त्रभ्रमार्थेवमु
दाषडंघिः ॥७८॥

अर्थ ॥ लीलायुक्त स्त्रियांचे स्तनः सिद्ध विलास तेचमूर्खाच्या म
नांन सार्वकाळ स्फुरण पावतात स्मरतात याविषयीं दृष्टान्त क
मलिनीचा राग स्वभावेच करून सिद्धत्याचे ठायींच आनंदाने
भ्रमर निरंतर फिरत असतो ॥ ७८ ॥

श्लो० ॥ यदेतत्पूर्णें दुद्युतिहरमुदाराकृतिवरं, सुरवाञ्छं-
तन्वंग्याः किलवसतितत्राधरमधु ॥ इदंतावसाकद्रुमफ-
मिवातीवविरसं, व्यतीतेस्मिन्काले विषमिवमविष्यत्य-
सखंदम् ॥ ७९ ॥

॥ अर्थ ॥ पूर्णचंद्राची कांती हरणकरणा
रें सुंदर आकाराचें उत्तम यामकारचें तरुणीचें सुखकमल त्या
चेठायीं अधरांमृत रहानें ह्मणून श्रवण करितों हे सुखकमल
तर यौवन अतिक्रान्त जाहलें असनां पाक दृक्षाच्या फलापरी
अत्यंत गतरसहोऊन विषा सारिखें दुःखदायक होईल ॥ ७९ ॥

श्लो० ॥ उन्मीलत्रिवलीतरंगनिलयाप्रोत्तुंगपीनस्तन, दंहे
नोद्यतचक्रवाकमिथुनावक्रांबुजोद्भासिनी ॥ कांताकरध
रानदीयमभितः क्रुशशयानेष्यसितेसंसारार्णवमज्जनय
दिननोदरेणसंत्यज्यतां ॥ ८० ॥

अर्थ ॥ कांता आणि नदी या उभयतांचें सादृश्यवर्णन करितों. वृं
हिंगत उदरस्थत्रिवलीचतरंग. उंचपुष्ट असें स्तनाचें सुगुल हेच
चक्रवाकाचें मिथुन जीचेठाई आणि सुखकमलानें शोषणमा
न अशीही स्त्रीची आकृती धारण करणारी नदी सर्वत्र गंधीरआ
हे यास्तव तूंजर संसार समुद्रामध्ये मग्न होण्याची इच्छा करी-
तनाहींसतर इंचादूर त्याग कर ॥ ८० ॥

श्लो० ॥ जल्पंतिसौधमन्येनपश्यंत्यन्यंसविभ्रमंतदृश्ये-
चिंतयंत्यन्यंप्रियःकांनामयोषिताम् ॥ ८१ ॥

अर्थ ॥ स्त्रियांचें चारित्र्य पहाकसें चमत्कारिक सांगतो ज्याअ

न्यपुरुषा सहवर्तमान भाषण करीत असतांही विलासयुक्त
 इतरपुरुषांप्रत पाहातात आणि मनांत दुसऱ्यातें चिंतितान-
 तस्मान् स्त्रियांला क्रीणी एकच प्रिय आहे असें सासन नाहीं ॥८१
 श्लो०॥ मधुतिष्ठतिवाचिषोषितां, हृदिहालाहलमेवकेवल
 म् ॥ अतएवनिर्पीयतेधरो, हृदयंसुष्टिभिरैवताडयते ॥८२
 ॥ अर्थ ॥ स्त्रियांच्या वचनाचे ठायीं असून राहते आणि हृदया
 मध्ये केवळ विषचराहते ह्मणूनच स्त्रियांचा अधरोष्ठाचे पान
 करितान. आणि हृदयामध्ये विषराहते ह्मणून हस्तांही त्यांनं
 मर्दन करितान. ॥ ८२ ॥

श्लो० अपसरसखेदुरादस्मात्कटाक्षविशिरवानला, सकृ
 त्किरिलाद्योषित्सर्पाहिलासफणाभृतः ॥ इतरफणिनाद
 सःशक्यंश्चिकित्सितुमौषधैः, श्वतुरवनिताभोगयस्तंत्यजं
 तिहिमंत्रिणः ॥ ८३ ॥ ॥ अर्थ ॥ हेसख्या राजा यास्त्री-
 रूप सर्पापासून दूरजा. कां तो सर्प कटाक्ष बाणच अग्नीज्या
 चे ठायीं आणि स्वभावाने चक्र आणि विलास रूप फणा धारण
 करणारा होय. तर काय ह्मणतोस असें ह्मणशीलतर एक इतर
 सर्पानें दंशकेला असतां औषधादिकें करून विषमुक्तकर्ण्या
 स शक्य होतो परंतु चतुर स्त्रीच्या भोगाने ग्रस्त पुरुषाला त्या
 चे सेवकही सोडितात यास्तव या सर्पापासून दूरहो. ॥ ८३ ॥

श्लो० विस्तारितंमकरकेतनधीवरेण, स्त्रीसंज्ञितं-
 बडिशामत्रमवांबुराशौ ॥ येनाविशन्नदधरामिषलो
 लमर्त्य, मत्स्यान्विकृष्यपचतीत्यनुरागवद्भौ ॥ ८४ ॥
 अर्थ ॥ या संसार समुद्रामध्ये मदन रूप धीवरानें स्त्रीनाम
 क मत्स्य वेधन करण्याचें यंत्र टाकिलें आहे ज्या यंत्रानें क्षणा
 मध्ये त्याच्या अधो भाग संबंधीं आमिषाविषयीं लुब्ध अशा

मनुष्य रूप मत्स्याते आकर्षण करून प्रीतिरूप अग्नीमध्ये पक्ककरितो ॥ ८४ ॥

॥ श्लो० ॥ कामिनीकायकांतारे स्नानपर्वतदुर्गसे ॥ मासंचरमनः पांथ, तत्रास्तेस्मरतस्करः ॥ ८५ ॥

॥ अर्थ ॥ हे मनोरूप मार्गस्था स्त्रीचा देह हेच क्षय कर अरण्य आणि ते स्नानपर्वतां हीं दुःप्रवेश्य. अशा अरण्यामध्ये फिरावको, कांक्षणशीलतर त्या अरण्यामध्ये मदननामकचोर राहातो तेथे गेलासतर तुझे सर्वस्व हरण करील ॥ ८५ ॥

॥ श्लो० ॥ व्यादीर्घेणचलेनवक्रगतिनातेजस्विनाभोगिनां नीला अद्युतिनाहिनावरमहंदृश्यो नतच्चक्षुषा ॥ दृष्टेः संतिचिकित्सकादिशिदिशिप्रायेणधर्मार्थिनो मुग्धाक्षीक्षिणवीक्षितस्थनहिमेवैद्यो नचाप्यौषधम् ॥ ८६ ॥

अर्थ ॥ विशेषेकरून दीर्घ आणि चंचल व वक्र गमन करणारा आणि प्रतापी व फणा युक्त व नीलकमलतुल्य कांती ज्याची अशा स्त्रीनेत्ररूप सपनि मलजपाहावे हे चांगले. कारण इतर सपनि विषदृष्टीने पाहिले असता ते विषहरण करणारे धर्मछुवैद्य सर्वत्र आहेत परंतु मधुराक्षी स्त्रीच्या नेत्रांनी क्षणमात्र अवलोकित जोमी यांचे ते दृष्टिविष उतरण्याविषयी कोठे वैद्य नाही व औषधही नाही ॥ ८६ ॥

॥ श्लो० ॥ इह हि मधुरगीतं नृत्यमेतद्रसोयं स्फुरति परिमलोसौ स्पर्शाेषस्तनानाम् ॥ इति हतपरमाथौ रिंद्रियैर्त्रास्यमाणो ह्यहितकरपादक्षैः पंचभिर्वचितासि ॥ ८७ ॥

अर्थ ॥ यालोकामध्ये मधुरगायन आणि चमत्कारिक नृत्य व मधुरादिक रस आणि हास्यगंधवस्तनाचा स्पर्श हे पंचेंद्रियांचे पांच विषय यांचे ठायीं हे जना तू यालोकाचे अहित करण्या विषयी चतुर आणि परमाथिचा नाश करणारी अशा पंचेंद्रियां हीं त्रास्यमाण होत्या ना ठकविला आहेस ॥ ८७ ॥

श्लो०॥ नगस्थो मंत्राणां न च भवति श्लेषज्यविषयो न चापि प्रध्वंसं
व्रजति विविधैः शांतिकशतैः॥ अत्रमावेशादंगे किमपि विदधद्भव्य
मसमं, स्मरोपस्मारोयं भ्रमयति दृशं घूर्णयति च ॥ ८८ ॥

अर्थ॥ हाकाम रूप अपस्मार रोग आहे. अपस्मार निवारण करणारे
उपाय बहुत आहेत ते करावे ह्यणालतर हातसा नक्के तर हाकसा आ
हे मंत्राहीं असाध्य औषधानें अनिवार्य अनेक प्रकारच्या शांतीहीं क
रून नाश पावत नाही. आणखी काय करितो मोहान्या आवेशानें देहा
मध्ये कांहीं अस्वस्थ उत्पन्न करितो आणि दृष्टीला भ्रम करू
न मूर्च्छनायुक्त करितो. ॥ ८८ ॥

श्लो०॥ जात्यंधाय च दुर्मुखाय च जरा जीर्णाश्विला गाय च, प्रा
सीणाय च दुःकुलाय च गलकुष्ठमिभूताय च ॥ गच्छंतीषु न-
नोहरं निजवपुर्लक्ष्मीलवश्रद्धया, पुण्यस्त्रीषु विवेककल्पलति
काशस्त्रीषु रज्येतकः ॥ ८९ ॥ ॥ अर्थ॥ जन्मांध आणि दुर्मुखले
ला जरेनें जीर्ण कृशसर्वांगजा हालेला आणि चातुर्यहीन बनीच कु
लींच्या आणि गलकुष्ठ रोगानें पीडित झालेला अशा पुरुषाकारणें
ही अल्पद्रव्यांच्या प्राप्तीकरितां सुंदर आपलें शरीर अर्पण करणा
ऱ्या आणि विचाररूप कल्पवलीच्या छेदा विषयीं शस्त्ररूप अशा वेश्यां
चेठगीं कोण ज्ञानापुरुष आसक्त होईल. ॥ ८९ ॥

श्लो०॥ वेश्यासौ महज्ज्वालारूपे धनसमेधिता काभिभिर्यत्र
ह्यंते यौवनानि धनानि च ॥ ९० ॥ ॥ अर्थ॥ ही वेश्या सौंदर्य
नामक इंधनानीं वृद्धिंगतया प्रकारची महनाग्नीची ज्वालाच होय जी
मध्ये विषयी पुरुष सखाकरितां आपलीं तारुण्यें आणि द्रव्यें ही होशि
तात. ॥ ९० ॥ श्लो०॥ कश्चुंबति कुलपुरुषो, वेश्याधरपल्लवं म
नोजमपि ॥ चारभटचोरचटकनटविटनिष्ठीवनशराचमू ९१
अर्थ॥ सुंदरही वेश्येचा अधरोष्ठ आहे खरा परंतु उत्तम कुलोत्पन्न

पुरुषकोणचुंबन करील वरें. कांक्षणांतर दूत योद्धा वचोर आणि न
ट व-चेटकी आणि कमी अशा पुरुषांचें थुंकावयाचें पात्रच होय ह
णून ॥११॥

॥ या प्रकारें करून स्त्रीची निंदा झाली ॥

॥ आतां उत्तम विरक्त पुरुषांची स्तुती करितों. ॥

श्लो० ॥ धन्यास्तएवतरलांयतलोचनानां, तारुण्यरूपघन-
पीनपयोधराणाम् ॥ क्षामोदरोपरिलसन्त्रिवलीलतानां
दृष्ट्वाकृतिं विकृतिमैतिमनोनयेषाम् ॥१२॥

अर्थ ॥ चंचल आणि दीर्घनेत्रांच्या तारुण्यें करून निरंतर आणि
पुष्ट स्तन्यांचे आणि क्लृशोदरावर सर्वत्र शोभायमान आहेत-
त्रिवलीरूपलता ज्यांचे अशा स्त्रीयांच्या देहानें पाहून ज्यांचें मन
विकार पावत नाही तेच धन्य होत ॥१२॥

श्लो० ॥ बालेलीलासुकुलितममीसुंदरादृष्टिपाताः, किंक्षि
प्यंते विरम विरमत्यर्थ एषश्चमस्ते ॥ संप्रत्यन्येवयसुपरतं वा
त्यसास्थावनांते, क्षीणोमोहस्तृणमिवजगज्जालमालोक
यामः ॥१३॥ ॥ अर्थ ॥ हे स्त्रिये तंलीले करून अर्धोन्मीलित या प्र

कारचे सुंदर हे नेत्र कदा क्षपात कां सोडिल्येस सांप्रत हातुसाव्यर्थ
श्रम होय कां ह्यणशीलतर आह्मी पूर्वी सारिखे नाही या समयीं आम
चें अज्ञान गेलें आणि वनसेवनाविषयीं इच्छा उत्पन्न जाहली आ
णि मोहही गेला आतां या सकल जगाते तृणासारिखें पाहातो.

यास्तवतूहें श्रमपुरेकर ॥१३॥ श्लो० ॥ इयंबालामांप्रत्यनव
रतमिंदीवरदल, प्रभाचोरंचक्षुःक्षिपति किमभिप्रंतमनया
॥ गतोमोहोस्माकंस्मरशबरबाणव्यतिकर, ज्वलज्वालाः
शांतास्तदपिनवराकीविरमति ॥१४॥

अर्थ ॥ ही तरुण स्त्री मजवर विरंतर नीलकमलाच्या कांतीतें हरण

करणारे नेत्रसोडित्येइणेंकायइछिलेंहें समजत नाहीं आमचा मोह-
तरगोलाच मदनरूप कैवर्ताच्या अतिशयितवाणज्वाला शांत झाल्या
असें असतांही मूर्खस्त्री अद्यापि शांतीतें पावत नाहीं ॥ ९४ ॥

श्लो० शुभ्रं सद्भ्रमविभ्रमायुवतयः श्वेतातपत्रोज्ज्वला, ल
स्मीरित्यनुभूयते स्थिरमिवस्फीते शुभे कर्मणि ॥ विच्छिन्ने
नितरामनंगकलहक्रीडाशुद्धतंतुकं, मुक्ताजालमिवप्रयाति
झटितिभ्रश्यद्विशोदश्यताम् ॥ ९६ ॥

अर्थ ॥ निर्मल गृह विलासयुक्त तरुणस्त्रिया आणि श्वेत छत्रासा
रिखी निर्मल शोभा या प्रकारें बहुत करवदायक कर्म प्राप्त जाहलें
असतां अचलासारिखें हें सर्व मानितो. तेच कर्म समाप्त झालें अ-
सतां अत्यंत मदन कलह क्रीडेनें तुटलेल्या तंतूच्या मोत्यांच्या जा-
लासारिखें लवकरच विकल होऊन दिशे दिशे पतजातें असं गृहा-
दिसं सर्व पाहावें ॥ ९५ ॥ श्लो० सदायोगाभ्यासव्यसनवश
योरात्ममनसो, रविच्छिन्नामैत्रिस्फुरतियमिनस्तस्य किमु
तैः ॥ प्रियाणामालापैरधरमधुभिर्वक्त्रविधुभिः सनिश्वा
सामोदैः सक्षुब्धकलशाश्लेषकरतैः ॥ ९६ ॥ ॥ अर्थ ॥ निरंत
र योगाभ्यासानें स्वाधीन जाहलें जे आत्मा आणि मन याची
अविच्छिन्नमैत्री आहे या प्रकारें इंद्रियनिग्रह करणाऱ्या योग्या
स स्त्रियाची मधुरभाषणें अधरोष्ठ संबंधीं अमृत आणि सु-
खचंद्रश्वास युक्त सुखाचे सुवास सनाच्या आलिंगनास हितजे
संभोगांही करून काय प्रयोजन हे ॥ ९६ ॥

श्लो० किंकटर्पवरंकदर्थयसि किंकटं दंडं झंकारितैः, रेरेको
किल्लकोमलंकलरवां किंलंघ्यथा विलासो ॥ सुग्धेस्त्रिग्धवि
दग्धमुग्धमधुरैर्लोलैः कटाक्षैरलंचेतः संप्रति चंद्रचूडचर
णध्यानामृतेवर्तते ॥ ९७ ॥ अर्थ ॥ हे कुलितमदना श्रेष्ठपुरु

षानें धनुष्याच्या शब्दाही कांधिः कार करितोस अरेरेको किलास कुमा
 रमधुरशब्दातेकां व्यर्थ करितोस हे स्त्रिये स्नेहाद्रव चतुरव अस्पष्ट
 वसांदर आणि चंचल अशा तुझा कव्यासाही पुरे. कां ह्या णशील तर
 सांप्रत आमचें चित्त शिवचरण ध्यानामृतचे ठावीं आसक्त होऊन राहि
 लें आहे. ॥ १७ ॥ श्लो० यदासीदज्ञानं स्य रतिमिरसंचारजनि
 तं तदा सर्वनारी मयमिदमशेषं जगद्भूत् ॥ इदानीमस्माकंप
 दुतरविवेकं जनदृशां समीभूता दृष्टिस्त्रिभुवनमपि ब्रह्ममयुते
 ॥ १८ ॥ अर्थ ॥ ज्याकालीं आह्लास मदनांधकारगतीनें उत्पन्न जाहाले
 लें असें अज्ञान होते त्याकालीं सर्वजगत् स्त्रीरूप दिसत होते सांप्रत का
 लीं अतिशय विचाररूप अंजनयुक्त दृष्टीचे जे आह्लासांची दृष्टी सर्वत्र
 समजाहाली आहे ती त्रिभुवनांतें ही ब्रह्मरूपच मानिल्ये ॥ १८ ॥ -

याप्रकारें विरक्तपुरुषांची प्रशंसा झाली ३ आतां ग्रंथ प्रशंसा करितों.
 श्लो० वैराग्ये संचरत्येको नीती भ्रमति चापरः शृंगारे रमते क
 श्चिद्विषदाः परस्परम् ॥ १९ ॥

अर्थ - कोणी पुरुष वैराग्यामध्येच राहातो आणि कोणी नीतीम
 ध्यें तत्पर होतो व कोणी शृंगारामध्येच रमतो. याप्रकारचे भूमीव
 र भेद परस्पर आहेत ॥ १९ ॥

श्लो० यद्यस्य नास्ति रुचिरं तत्रास्या स्पृहामनो ज्ञेपि ॥ र
 मणां येषु कथाशानमनः कामः सराजन्याः ॥ १०० ॥ -

अर्थ ॥ जेवस्तु ज्याला रुचत नाही ते रमणीय असतां ही त्यावस्तू
 विषयी याला इच्छा होत नाही याविषयीं दृष्टांत चंद्रमनोहर अ
 सतां ही त्याजवर सूर्यविकासिनी कमलनीची प्रीति होत नाहीच
 तेव्हां जे जाला प्रियकर तेवस्तु फसे ही असो परंतु तेच त्याला प्रियकर होतें
 ह्यापूनीति शृंगार आणि वैराग्य अशांतीन रातकें या मध्ये जें ज्यासा प्रिय
 त्याणें पाहावें असायुथ कल्याचा अभिप्राय आहे ॥ १०० ॥ समाप्तः

REFBANK-0012720

REFBK-0012720

92-102-8

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय क/०५

सं. क्र. २५२

REFB 0012720

REFBK-0012720

स. ग्रं. सं. टाणं

नं. प्रय

नं. नं.

अथ
भार्तृहरीकृत.
शृंगारशतक प्रारंभ.